

Sanja JELISAVAC TROŠIĆ
Mina ZIROJEVIĆ-FATIĆ*

UDK: 347.77/78
str. 105-113.

TRANSFER ZNANJA I INTELEKTUALNA SVOJINA¹

Abstract

One of the main goals of the European Commission, following the Lisbon agenda, is improving knowledge transfer between research institutions and industry across Europe. For that purpose Commission issued on 10 April 2008 the Recommendation on the management of intellectual property in knowledge transfer activities and Code of Practice for universities and other public research organizations. Among the other things an effort should be made to better convert knowledge into socioeconomic benefits. Better links between public research organizations, including universities, and industry can play the key role in facilitating the circulation and use of ideas in a dynamic knowledge society and in enhancing competitiveness and welfare.

* Mr Sanja Jelisavac Trošić, istraživač saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

Dr Mina Zirojević Fatić, istraživač saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

¹ Rad predstavlja deo naučnog i istraživačkog angažovanja istraživača na projektu: „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolički, međunarodni, ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti“, koje finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, projekat br. OI179029, a realizuje se u Institutu za međunarodnu politiku i privredu u periodu od 2011-2014.

Ključne reči: Intelektualna svojina, transfer znanja, Evropska zajednica, Kodeks poslovanja.

Uvod

Kada je ponovo lansirana Lisabonska strategija 2005. godine istaknuta je ključna uloga uspostavljanja boljih veza između državnih istraživačkih organizacija, uključujući i univerzitete, sa jedne strane i industrije, sa druge strane. Uspostavljanje ovih veza bi olakšalo cirkulaciju i praktičnu upotrebu ideja u danas veoma dinamičnom okruženju zasnovanom na korišćenju znanja, kao što bi pojačalo konkurenciju i dobrobit za celo društvo. Potrebno je uložiti veliki napor da bi se znanje pretvorilo u socioekonomske dobitke. Zbog toga se državne istraživačke organizacije moraju reorganizovati u smeru boljeg, celishodnijeg i efikasnijeg iskorišćavanja istraživačkih rezultata, sa krajnjim ciljem pretvaranja tih rezultata u nove proizvode i usluge. Način da se to ostvari podrazumeva saradnju između akademskih institucija i industrije, pokretanje zajedničkih ili ugovornih istraživanja koje će da finansira i privatni sektor, licenciranje i stvaranje spin-off efekata. U razvijenoj tržišnoj privredi stalno je prisutna utakmica između učesnika na tom tržištu i ona daje impuls savremenom tehnološkom razvoju. Proizvođači neprestano usavršavaju proizvodnju u cilju održanja svoje konkurentske sposobnosti. Oni učesnici u privrednom životu koji nemaju sredstava ili ne žele da ulažu sredstva u istraživanje, nastoje da pribave potreban know how od onih koji ga već imaju. Zbog toga prenos znanja, tj. transfer tehnologije postaje isto toliko značajan u svetu koliko i promet roba i usluga.² Efikasno iskorišćavanje istraživačkih rezultata koji su proizašli iz budžetskog finansiranja, zavisi od dobrog upravljanja intelektualnom svojinom (znanja u najširem smislu te reči, pronalasci, softver, baze podataka i mikroorganizmi, bez obzira da li su ili nisu zaštićeni pravnim sredstvima kao što su na primer, patent) od razvoja preduzetničke kulture i pratećih veština u okviru državnih istraživačkih organizacija, kao i od bolje komunikacije i interakcije između javnog i privatnog sektora. Zemlje članice su tokom poslednjih godina preduzimale akcije da olakšaju transfer znanja na nacionalnim

² Sanja Jelisavac, *Intelektualna svojina – međunarodna trgovina pravima intelektualne svojine*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2006, str. 36.

nivoima, ali postojanje značajnih razlika između nacionalnih pravnih okvira, politike i prakse, kao i različiti standardi u upravljanju intelektualnom svojinom u okviru državnih istraživačkih organizacija, sprečili su ili otežali međunacionalni transfer znanja širom Evrope i realizaciju Evropskog istraživačkog prostora. Komisija Evropskih zajednica je stoga preduzela korake i sačinila Preporuku zemljama članicama i njihovim regionima u kojoj su predstavljene smernice za razvoj i osavremenjivanje nacionalnih smernica i okvira, kao i Kodeks poslovanja, u nameri da poboljša način na koji državne istraživačke organizacije upravljaju intelektualnom svojinom i transferom znanja.³

Komunikacija Komisije Evropskih zajednica upućena Svetu, Evropskom parlamentu, Evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu i Komitetu regiona o poboljšanju transfera znanja između istraživačkih institucija i industrije širom Evrope: prihvatanje otvorenih inovacija – implementacija Lisabonske agende, može se naći na sajtu Evropske unije.⁴ Preporuka Komisije od 10. aprila 2008. godine, o upravljanju intelektualnom svojinom u aktivnostima transfera znanja i Kodeks poslovanja za univerzitete i druge državne istraživačke organizacije se može naći u Službenom glasniku Evropske unije.⁵

SADRŽAJ DOKUMENTA

Dokument koji razmatramo sastoji se od uvodnog dela koga slede preporuke Komisije državama članicama o upravljanju intelektualnom svojinom u aktivnostima transfera znanja i dva aneksa. Prvi aneks se sastoji od Kodeksa

³ Na engleskom jeziku: Code of Practice.

⁴ Communication from the Commission to The Council, The European Parliament, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions, Improving knowledge transfer between research institutions and industry across Europe: embracing open innovation – Implementing the Lisbon agenda, Commission of the European Communities, Brussels, 04. 04. 2007, COM(2007) 182 final, Internet: ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/com2007182_en.pdf, 13/04/2009.

⁵ Commission Recommendation of 10 April 2008 on the management of intellectual property in knowledge transfer activities and Code of Practice for universities and other public research organisations, (notified under document number C(2008) 1329), Official Journal of the European Communities (OJ), L 146/19, 05. 06. 2008.

poslovanja za univerzitete i druge državne istraživačke organizacije, a tiče se upravljanja intelektualnom svojinom u aktivnostima transfera znanja. Drugi aneks prikazuje olakšice u upravljanju intelektualnom svojinom, pri transferu znanja, koje državni organi pružaju univerzitetima i drugim državnim istraživačkim organizacijama. Komisija preporučuje da bi države članice Evropske unije, pre svega, trebalo da osiguraju da sve državne istraživačke organizacije definišu transfer znanja kao stratešku misiju. Podsticanje državnih istraživačkih organizacija da uspostave i publikuju politiku i procedure za upravljanje intelektualnom svojinom u skladu sa Kodeksom poslovanja (Aneks 1) i odabir i upotreba najbolje prakse od svih, koje su predstavljene u Aneksu 2, uzimajući u obzir nacionalni kontekst, je takođe jedna od glavnih preporuka Komisije. Države članice bi trebalo da podržavaju razvoj kapaciteta za transfer znanja i veština zaposlenih u državnim istraživačkim organizacijama. Takođe treba razvijati mere kojima će se podizati nivo svesti i veština studenata, posebno u oblasti nauke i tehnologije, a tiče se intelektualne svojine, transfera znanja i preduzetništva. Prema preporukama Komisije potrebno je obezbediti, sa jedne strane, promociju i širenje znanja nastalih u okviru javnog finansiranja, preduzimanjem koraka da se obezbedi i olakša pristup istraživačkim rezultatima i sa druge strane omogućiti, gde je god to moguće, da relevantna intelektualna svojina bude zaštićena. Bolja kooperacija između država članica Evropske unije i preduzimanje koraka ka boljem povezivanju njihovih režima vlasništva, kada je u pitanju zaštita prava intelektualne svojine, će olakšati prekograničnu saradnju i transfer znanja na polju istraživanja i razvoja. Države bi trebalo da upotrebe principe koji su izloženi u Preporuci kao bazu za uvođenje novih ili adaptiranje postojećih nacionalnih direktiva i zakonodavstva na polju upravljanja intelektualnom svojinom i transferom znanja od strane državnih istraživačkih organizacija ili za sve mere kojima se promoviše transfer znanja, ili prilikom stvaranja novih relevantnih politika ili finansijskih šema. Pomenuti principi su veoma korisni i za potrebe zaključivanja sporazuma o saradnji sa istraživačkim organizacijama iz zemalja van Evropske unije.

Prvi aneks se odnosi na Kodeks poslovanja za univerzitete i druge državne istraživačke organizacije, a u vezi upravljanja intelektualnom svojinom u aktivnostima transfera znanja (u nastavku teksta, Kodeks poslovanja). Kodeks poslovanja se sastoji od tri glavne grupe principa. Prvu grupu čine principi za internu politiku intelektualne svojine. Oni sačinjavaju bazični set principa koje bi državne istraživačke organizacije morale da primene u cilju efikasnog upravljanja intelektualnom svojinom koja je rezultat njihovih

sopstvenih (ili u saradnji sa drugim organizacijama) aktivnosti na polju istraživanja i razvoja. Druga grupa su principi za politiku transfera znanja. Oni čine dopunu prvoj grupi principa na taj način što su više fokusirani, posebno na aktivan transfer i eksploataciju nove intelektualne svojine, bez obzira da li je ona zaštićena ili ne pravima intelektualne svojine. Treća grupa sadrži principe za zajednička i ugovorna istraživanja. Oni se tiču svih vidova istraživačkih aktivnosti sprovedenih ili finansiranih od strane državnih istraživačkih organizacija i privatnog sektora, uključujući posebno i zajednička istraživanja (gde sve strane sprovode istraživačko razvojne aktivnosti) i ugovorna istraživanja (gde je za istraživanje i razvoj angažovana javna istraživačka organizacija od strane privatne kompanije). Principi za internu politiku intelektualne svojine podrazumevaju razvoj politike intelektualne svojine kao dela dugoročne strategije i misije državnih istraživačkih organizacija. Poželjno je i objavljivanje te politike, interno i eksterno, kao i uspostavljanje jedinstvene i odgovorne tačke za kontakt. Unutrašnja politika intelektualne svojine treba da obezbedi jasna pravila za zaposlene i studente, sa posebnim osvrtom na objavljivanje novih ideja sa potencijalnim komercijalnim efektima, posedovanje istraživačkih rezultata, održavanje zapisnika, upravljanje konfliktom interesa i angažovanje treće strane. Potrebno je unaprediti identifikaciju, eksploataciju i, tamo gde je moguće, zaštitu intelektualne svojine u skladu sa strategijom i misijom državne istraživačke organizacije i sa ciljem maksimizacije socioekonomskih dobitaka. Principi za politiku transfera znanja imaju za cilj unapređenje upotrebe rezultata istraživanja koje je finansirala država i maksimiziranja njihovog socioekonomskog uticaja. Ovde se razmatraju svi tipovi mogućih mehanizama eksploatacije, kao na primer, licenciranje ili spin-off rezultati, i svi mogući partneri za eksploataciju, na primer, kompanije, druge istraživačke organizacije, investitori, agencije službe za podršku inovacijama, i naravno odabiraju najpogodniji. Dok proaktivna politika intelektualne svojine i transfera znanja može da donese dodatne prihode državnim istraživačkim organizacijama, ostvarivanje dodatnih prihoda ne bi smelo biti glavni cilj. Države članice treba da obezbede pristup državnim istraživačkim organizacijama profesionalnim uslugama u vezi transfera znanja, što podrazumeva i sudsku, finansijsku, komercijalnu i zaštitu intelektualne svojine i dobijanje praktičnih saveta, kao i konsultacija sa tehničkim osobljem. Donošenje i javno objavljivanje politike licenciranja treba biti sprovedeno u cilju harmonizacije prakse u okviru državnih istraživačkih organizacija kao i u cilju obezbeđivanja pravičnosti u svim poslovima, a posebno kod transfera vlasništva nad pravima intelektualne svojine, ili odobravanja ekskluzivnih

licenci. Principi za zajednička i ugovorna istraživanja treba da budu kompatibilni sa misijom svake od strana ugovornica. Ovi principi treba da uzmu u obzir nivo privatnog finansiranja i da budu u skladu sa ciljevima istraživačkih aktivnosti, a posebno da maksimizuju komercijalne i socioekonomske uticaje samog istraživanja. Pored toga, treba voditi računa o potrebi državnih istraživačkih organizacija da privuku privatne finansijere. Sva pitanja u vezi intelektualne svojine moraju biti raščišćena na najvišem nivou u organizaciji i to u što ranijoj fazi istraživačkog projekta, idealno i pre samog početka projekta. Pitanja intelektualne svojine obuhvataju alokaciju vlasništva nad pravima intelektualne svojine koja se stvaraju u okviru projekta, identifikaciju koja se intelektualna svojina već nalazi u vlasništvu strana ugovornica pre početka projekta, a koja će biti korišćena u izvršenju projekta, prava pristupa i podela prihoda. Drugi aneks nam daje olakšice u upravljanju intelektualnom svojinom, pri transferu znanja, koje državni organi pružaju univerzitetima i drugim državnim istraživačkim organizacijama. Transfer znanja između univerziteta i industrije je definisan kao strateška misija u okviru svake zemlje članice i to kako na nacionalnom tako i na regionalnom nivou. Državno ministarstvo je zaduženo za koordinaciju transfera znanja kao i za praćenje uticaja koji ovaj transfer ima na celo društvo i državu. Da bi istraživanja koje finansira država bila profitabilna potrebno je videti koje su potrebe industrije i privatnog sektora uopšte.

Na taj način bi istraživanja bila profitno usmerena i odgovarala bi potrebama privrede i društva.⁶ Pre nego što se uspostave novi mehanizmi za transfer znanja osim traženja stručnog mišljenja od državnih istraživačkih organizacija, potrebno je potražiti mišljenje i od privatnih kompanija, čak i od malih i srednjih preduzeća. Ukoliko se na lokalnom nivou ne vidi isplativost postojanja kancelarije odnosno organa za upravljanje intelektualnom svojinom, onda se takav organ formira na regionalnom nivou i biće dostupan svim lokalnim istraživačkim organizacijama. Takođe, radi olakšavanja transfera znanja, dat je model ugovora, koji se može koristiti prilikom sklapanja budućih poslova. Stvoreni su i državni fondovi za transfer znanja i

⁶ Commission Recommendation of 10 April 2008 on the management of intellectual property in knowledge transfer activities and Code of Practice for universities and other public research organisations, (notified under document number C(2008) 1329), Official Journal of the European Communities (OJ), L 146/19, 05. 06. 2008, str. 5.

bilo koji drugi oblik po slovnog angažmana u okviru državnih istraživačkih organizacija, uključujući i unajmljivanje eksperata.

U cilju unapređenja međunarodnog transfera znanja i olakšavanja kooperacije između organizacija iz više zemalja, vlasništvo nad intelektualnom svojinom koja je rezultat državno financiranih istraživanja je jasno definisano i dostupno na uvid javnosti. Slobodan pristup rezultatima istraživanja je u skladu sa principima OECD, izuzimajući samo rezultate koji su vezani za komercijalnu eksploataciju. Politika javnog pristupa se odnosi i na rezultate koji su nastali iz istraživanja financiranih od strane državnih organa. Komisija Evropske unije je pokrenula mehanizme za monitoring o progresu nacionalnih državnih istraživačkih organizacija po pitanjima transfera znanja. To se vrši kroz godišnje izveštaje koje podnose državne istraživačke organizacije. Ove informacije, kao i objavljeni rezultati istraživanja, su dostupni svim zemljama članicama Evropske unije.

Preporuka Komisije o upravljanju intelektualnom svojinom u aktivnostima transfera znanja i Kodeks poslovanja za univerzitete i druge državne istraživačke organizacije je usvojena 10. aprila 2008. godine. Evropska komisija je navela veliki broj postupaka koji bi trebali da pomognu zemljama članicama da primene sve što se nalazi u Preporuci. Svakoj zemlji članici ostavljeno je da izabere najbolje procedure i postupke za sprovođenje Preporuka, jer određene procedure koje su efikasne u jednoj zemlji nisu možda najbolje rešenje za drugu. Osim ove Preporuke potrebno je poštovati i već postojeći Vodič o poboljšanju transfera znanja između istraživačkih institucija i industrije kao i principe OECD. Države članice imaju obavezu da obaveste Komisiju do 15. jula 2010. godine, o merama koje su uvedene poštujući ovu Preporuku, kao i o rezultatima koji su ostvareni primenom tih mera. Nakon 2010. godine, podnošenje izveštaja postaje dvogodišnja obaveza država članica.

Zaključak

Preporuke koje je Komisija Evropske unije predstavila 2008. godine mogu biti veoma značajne i za našu zemlju. Pošto smo potpisali Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, potrebno je da pratimo promene u zakonodavstvu Evropske unije i da primenjujemo one mere koje će nam koristiti da bi se lakše uklopili u evropski zakonodavni prostor. Ukoliko Srbija bude poštovala ove smernice biće joj lakše da se u potpunosti uključi i u evropski istraživački prostor. Osim toga, aktivnosti na polju upravljanja intelektualnom svojinom i transferom znanja mogu dovesti do ostvarivanja socioekonomskih dobiti.

Mere koje bi se sprovodile trebalo bi da rezultiraju privlačenjem studenata, naučnika kao i dodatnih fondova za finansiranje istraživačkih aktivnosti. Preporuke Komisije o upravljanju intelektualnom svojinom u aktivnostima transfera znanja i Kodeks poslovanja za univerzitete i druge državne istraživačke organizacije se odnose i na saradnju između zemalja. Prema tome, ukoliko istraživačka organizacija iz Srbije želi da ostvari saradnju sa istraživačkom organizacijom ili univerzitetom iz zemlje članice Evropske unije, moraće da poštuje i ove principe transfera znanja i upravljanja intelektualnom svojinom.